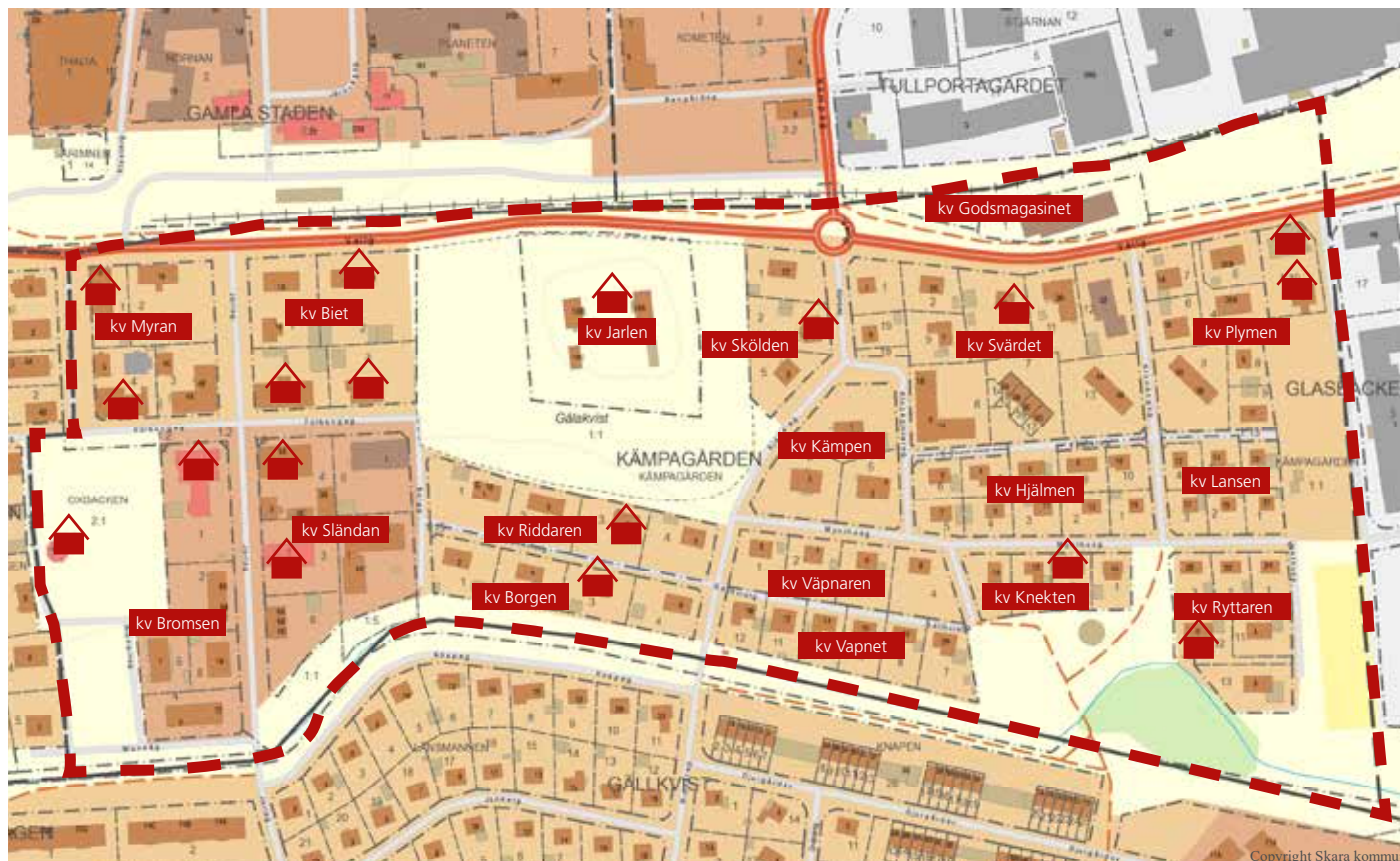

Kämpagården

KÄMPAGÅRDEN

Berörda kvarter

Biet, Borgen, Bromsen, Godsmagasinet, Hjälmen, Jarlen, Knekten, Kämpen, Lansen, Myran, Plymen, Skölden, Sländan, Svärdet, Riddaren, Ryttaren, Vapnet, Vapnaren

q- och/eller k-märkta byggnader i detaljplan:

Folkungagatan 5 (Bromsen 1), Vallgatan 37 (Godsmagasinet 1), Vattentornet (Oxbacken 2:1)

Byggnader som är välbevarade och värda att ta lite extra hänsyn till vid framtida förändringar:

- Afzeliigatan 2 (Kämpagården 1:10)
- Bäcklyckeagatan 6 (Ryttaren 12)
- Folkungagatan 2 (Biet 3)
- Folkungagatan 3A (Sländan 4)
- Folkungagatan 4 (Biet 5)
- Folkungagatan 5 (Bromsen 1)
- Folkungagatan 8 (Myran 4)
- Gällkvistgatan 5 (Riddaren 3)
- Gällkvistgatan 6 (Borgen 3)
- Jarlagatan 7 (Sländan 3)
- Kämpagatan 10 (Skölden 2)
- Mynthusgatan 14 (Knekten 2)
- Vallgatan 14 (Biet 2)
- Vallgatan 18A, 18B, 18C (Jarlen 1)
- Vallgatan 28 (Svärdet 3)
- Vallgatan 38 (Kämpagården 1:10)
- Vattentornet (Oxbacken 2:1)
- Vapnaregatan 1 (Myran 1)

Producerad av Skara kommun 2019. Tryckår 2019. Ingår som nr 6 i Skara kommuns skriftserie över stadsdelar. Tack till Ulf Larsson, Västarvet och Mikael Leijon, Skara kommun.
Foto sid 3: Patrik Borgenhard.

TUSEN ÅRS HISTORIA, TUSEN MÖJLIGHETER FRAMÅT

Skara är en stad med en lång och levande historia. Men det är också en plats för ständig förändring och utveckling i stort och smått.

Vårt uppdrag som kommun består i att göra plats för det nya utan att äventyra dagens kvaliteter i stadsrummet. Ibland uppstår spänningar mellan dagens behov och önskningsar och de mer långsiktiga värdena, men oftast kan man hitta en väg där förändring kan ske med respekt för det gemensamma arvet.

Ambitionen med denna skrift och med hela skriftserien om Skaras stadsdelar är att beskriva stadens bostads-

bebyggelse. Område för område, 1990-tal såväl som 1890-tal, det fantastiska likaväl som det mindre fantastiska. Vi försöker sätta fingret på områdets karaktär och därigenom underlätta för den som går i tankar om att bygga ut eller måla om.

Förhoppningsvis kan det bidra till en gemensam bild av vad vi är satta att förvalta, och en ökad medvetenhet om vad som är värt att värna. Kanske får vi tillsammans också syn på vår stad ur en lite annan vinkel.

Borggatan

Folkungsgatan

STADSDELEN MITTEMELLAN

Till vänster: Bebyggelsen och gatumiljön utmed Vallgatan, mitt emot järnvägsstationen, utformades med tanke på att den skulle vara stadens ansikte mot yttervärlden. Den alléförsedda gatan och de resliga husen bildade också entré till den nya stenstaden (som också rymde trähus). Till höger: Folkungagatans södra sida med det gamla tingshuset i blickfånget. Huset ritades av Boråsarkitekten Lars Kellman 1902 och stod färdigt 1905. Byggnaden har en kalkstenssockel och därovan tegel i en så kallad verblenderkomposition. 1994 gjordes en tillbyggnad (utanför bild) som en förlängning av byggnaden mot söder, ritad av arkitekt Allan Ahlman. Tingshusverksamheten flyttade 1959 vidare till nya lokaler bakom gamla biblioteket och därefter användes huset för Skara skolskans verksamhet fram till 2018.

Stadsdelen Kämpagården är kvarteren mittemellan, en övergång mellan den gamla staden och den nya, och från 1800-talets förorter till efterkrigstidens egnahem. Stadsdelen slår sig ner precis söder om stationsområdet och sträcker sig söderut mot Afsen (Gällkvistabäcken). I öster avgränsas den av industriområdet Glasbacken och i väster av Oxbacken.

Stadsdelens äldsta delar finns utmed Folkungagatan och Vallgatan. Här byggdes flera pampiga sten- och träbyggnader under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet och Folkungagatan utvecklades till stadens mest stadsmässiga gata vid sidan om Järnvägsgatan.

Närheten till det nybyggda och anslående vattentornet (uppfört 1898) förstärkte det monumentala intrycket. Bebyggelsen utmed Vallgatan gavs från början en påkostad utformning mot järnvägsstationen. Detta var stadens ansikte mot yttervärlden och fasader som för genomresande och tillfälliga besökare kunde bli en ganska stor del av det lilla intryck som de fick av staden Skara. Bebyggelsen i de här kvarteren kunde få stadens mittpunkt, som alltid varit domkyrkan, att tillsammans med järnvägsstationen tippa söderut. Ändå är Vallgatan än idag ett tydligt avskiljande stråk mellan den gamla stadskärnan och de sentida utvidgningarna i söder.

Till vänster: Folkungagatan mot väster med nummer 1 och 3A närmast kameran. Folkungagatan 1 från 1888 uppfördes ursprungligen med skollokaler och för tingshusverksamheten (fram till 1905), men hyser sedan länge den lokala Odd Fellow-logen.

Till vänster: Husen på Gälakvist ligger högt ovanför Vallgatan och ger oss fortfarande möjlighet att föreställa oss hur det kan ha sett ut här när borgen fanns på platån på 1200- och 1300-talet. Till höger: Bostadshuset på Gälakvist är andra generationens bebyggelse på platån efter borgen. De är uppförda i början av 1880-talet och har fått behålla mycket av sin ursprungliga karaktär. Notera de dekorativa trädetaljerna i gavelrösterna och vid entrén och de små lunettfönstren på gavelfasaden.

GÄLAKVIST VAKAR ÖVER STADEN

Tidigare Skara hus, eller Gälakvist (senare Gällkvist och Brobacka) som borgen och platån kom att kallas, är idag en bebyggd kulle direkt söder om Vallgatan, i norra delen av Kämpagården. Borgen, som omgärdades av dubbla vallgravar, fanns här från slutet av 1200-talet till början av 1300-talet, men de exakta årtalen vet vi inte. På 1700-talet bebyggdes platån på nytt, bland annat med ett hus som kallades Skrämbo som sedan revs 1903. De två huvudbyggnaderna som ligger där idag är dock uppförda i början av 1880-talet och är relativt väl omhändertagna trots smärre tillbyggnader i senare tid.

I stadsdelen ingår också en mindre del av järnvägsområdet där godsmagasinet ligger, mellan stationen och lokstallet. Godsmagasinet användes för lossning och lastning av gods vid järnvägen. Byggnaden används inte längre för järnvägsändamål utan hyser sedan slutet av 1980-talet ett musikproduktionsföretag. För förståelsen av järnvägens historia i Skara är det dock en viktig pusselbit i den miljö som är bevarad.

Inringat på kartan: Gälakvist och stationsområdet med godsmagasinet

EN LITEN BYGGNAD MED STOR BETYDELSE

Verkstadsbyggnaden på Vallgatan 38 från 1923 blev utgångspunkten för Erik Järnåkers Eccoverken och Skaraplast, och hyste sedermera Skara Metall fram till dess nedläggning. Idag står byggnaden tom i väntan på nya uppdrag. Byggnaden har konststensfasad, valmat mansardtak och småspröjsade fönster – sammantaget ett 20-talsklassicistiskt utförande.

1923 uppfördes en snickarverkstad på Vallgatan 38. Den till en början blygsamma vagnmakar- och snickeriverksamheten utvecklades via WC-sitsar till två stora Skara-industrier. Öster om den gamla verkstaden (utanför vår stadsdel) etablerades i slutet av 1930-talet det som skulle bli Skaraplast och Eccoverken. Vagnmakarens son, Erik Järnåker, hade gjort sig ett namn i Skaras industrihistoria. Den gamla verkstaden på Vallgatan 38 hade hunnit bli lagerlokal för Skaraplast när det nya företaget Skara Metall köpte fastigheten 1968. I lokalerna tillverkade man sedan prydnadsföremål i malm och mässing i drygt ett decennium varpå konkurrensen från importerade föremål blev allt större. Från mitten av 1980-talet fram tills att företaget upphörde 2010 drevs det på deltid.

Verkstadsbyggnaden på Vallgatan 38 med sin rustika fasad av konststen (betongblock som imiterar natursten) och 20-talsklassicistiska former ritades av Erik Järnåker själv och den idag knappt synliga tillbyggnaden åt väster från 1933 av hans bror Julius Järnåker. Byggnaden har inte bara ett visst byggnadshistoriskt värde, utan också ett lokalhistoriskt, industrihistoriskt och personhistoriskt värde, då den varit utgångspunkt för kända och viktiga skeden i Skaras historia. Tyvärr står byggnaden idag tom och det vore önskvärt att den kunde komma till ny användning. Kanske får den vara med och forma Skaras framtid än en gång?

STADSDELEN VÄXER PÅ 1940-TALET

Till vänster: Lamellhuset på Kronängsgatan 4A-4B från 1942 tillhör de tidigaste exemplen på bostäder till den alltmer ökande arbetsstyrkan på närliggande Ecco-verken. Till höger: Väktaregatan mot öster, med nummer 2 först i raden. Bilden tydliggör hur mycket typen av fasadpanel och kulörvalen gör för byggnadens karaktär. De fyra husen närmast kameran är uppförda 1943 och 1949.

Stadsdelens andra utbyggnadsepok började på 1940-talet då kvarteren Vapnet, Väpnaren, Knekten, Hjärmen och Lansén var bland de första. Bebyggelsen i kvarteret Vapnet är ett stycke mycket sammanhållen enplansbebyggelse ritad av byggnadsingenjör Sven Linnarsson, uppförd 1943-45. Förutom det enkla utförandet med tvåluftsfönster och flacka sadeltak märks de bevarade smidesräckena utmed trappan till entrén. Tillsammans med grannkvarteret Väpnaren (där byggnaderna också genomgått en del ombyggnader) är området ändå intressant som exempel på 1940-talets egnahemsbebyggelse i Skara.

För sin alltmer ökande personalstyrka byggde Ecco-verken under 1940-talet ett antal småhus och flerbamiljshus. Till de tidigaste husen hör två lamellhus i kvarteret Plymen respektive Svärdet (Kronängsgatan 3A-3B respektive Kronängsgatan 4A-4B), som ritades 1942 av byggmästare Sven Janson. Väster om lamellhusen finns ytterligare två flerbostadshus varav Klockgjutare-

gatan 5/Väktaregatan 1A-1B från 1961 (ritad av tidigare stadsarkitekten Drott Gyllenberg) i L-form, visar hur en del av det mer storskaliga byggandet började se ut vid den här tiden. Bara året efter uppfördes grannhuset; villan med asymmetriskt sadeltak på Klockgjutaregatan 3, ritad av en annan tidigare stadsarkitekt, nämligen Henrik Schager.

Med undantag för några mindre kompletteringar, senast på 1990-talet, var stadsdelen fullbyggd i mitten av 1950-talet. På 1960-talet tillkom några hus vid Bäcklycke-gatan i den sydöstra delen av stadsdelen, nära Afseparken. En del av Afzeliiparken, mellan Kämpagården och Glasbackens industriområde, har tagits tillvara för odlingslotter, vilket livar upp en i övrigt ganska tom grön yta. Afseparken, och dess fortsättning i form av grönstråk utmed Afsen, är dock en tillgång som grönt promenadstråk i stadsdelen.

VÄRT ATT VÄRNA

Till vänster: Från Vattentornsparken ser vi Folkungagatan 8 i hörnet av Våpnaregatan. Byggnaden ritades av arkitekt F.A. Wahlström och är uppförd i nyrenässansstil med putsad tegelfasad och plåttak år 1897. Det avfasade hörnet är ett tidstypiskt inslag och en effekt av byggnadsstadgans bestämmelser för att underlätta den ökande trafikens framfart. Till höger: En särling i 1940-talsbebyggelsen är Gällkvistgatan 5 från 1944 som, enligt ursprungsritningarna av byggmästare Eric Brodén, getts en mycket 20-talsklassicistisk(!) utformning, med kolonnomgärdad entré och spröjsade fönster. Egentligen är det bara byggnadens grundläggande form som placerar den i 1940-talet. Byggnaden har dessutom fått behålla sin ursprungliga karaktär genom åren.

Kämpagården innehåller många olika typer av bostadsbebyggelse: Det går från sekelskifteshus med flera lägenheter via egnahem, 1940-talets lamellhus och 1960-talets elementhus till rekordårens villabebyggelse. Och i den östra delen av stadsdelen samsas flerbostadshusen med villorna tätt inpå.

Stadsdelens västra del, med Folkungagatan som ryggrad, präglas av det sena 1800-talets stenhusbebyggelse, med tydliga inslag av tidens trähusbyggande. Här rör de kulturhistoriska värdena hela byggnaderna, i detaljer och byggnadsmaterial men även interiör. Bevarade originalfasader, ursprungliga takmaterial och bevarande av de enskilda byggnadernas särdrag är viktiga.

Flerbostadshuset på Våpnaregatan 1 (ritat 1923 av Otto Hultman) är ett tydligt exempel på 20-talsklassicism. Huset byggdes om i slutet av 1930-talet,

men har kvar mycket av sin ursprungliga karaktär. Jarlagatan 8 uppfördes 1936 som ett så kallat barnrikehus – förmodligen det enda i Skara – efter ritningar av arkitekt Sven Markelius. Byggnaden är delvis ombyggd men har bibehållit det enkla funktionalistiska formspråket. Genom sitt ursprung har byggnaden ett socialhistoriskt värde.

I den östra delen av stadsdelen är bebyggelsen i huvudsak från 1940-1960-talen och i flera fall är kvarteren eller gaturummen som helhet viktigare för områdets karaktär än de enskilda detaljerna. Det beror på att bebyggelsen genomgått många förändringar som tilläggsisoleringar och tillbyggnader, men också på arkitekturens ursprungligen enkla formspråk. Hus med bevarade detaljer som smidesräcken, smäckra träfönster och skärmtak är dock viktiga för områdets karaktär. De fasadpaneler som också bevarat ursprungets ut-

Till vänster: Den alléförsedda Jarlagatan mot söder, med Folkungagatan 4 från 1894 till vänster och Folkungagatan 3A från 1905 där bortanför. De båda byggnaderna representerar olika stilriktningar och visar hur det mer klassicistiskt tyngre 1890-talet kan möta ett förenklat 1900-tal. **I mitten:** Kronängsgatan 1A och 1B från 1968 är byggda med sandwichelement från Skara tegelbruk. Liknande hus finns på flera håll i Skara, bland annat i norra Västermalm och i Hindsbo. Man känner igen dem på de vertikala fogarna mellan fasadelementen i tegelfasaden. **Till höger:** Myntusgatan 19 från 1942 liknar många av sina grannar från samma tid, men har putsad bottenvåning och träpanel i gavelpetsen. Fönstersättningen är typisk för 1,5-plansbebyggelsen i den här delen av stadsdelen.

tryck är också viktiga för att förstå den ursprungliga gestaltningen. Tyvärr mister 1940- och 1950-talshusen en del av sin charm när de kläs i mer ålderdomlig locklistpanel.

Av den sammanhållna bebyggelsen i kvarteret Vapnet, där de yttersta husen har genomgått en del förändringar, är Gällkvistgatan 14, 16 och 18 de mest välbevarade husen. Myntusgatan 14 och 15 är exempel på byggnader som genomgått få förändringar och därför visar förhållandevis mycket av sin ursprungliga karaktär.

Några intressanta exempel på 1960-talets bebyggelse är dels Kronängsgatan 1A och 1B från 1968, byggda med sandwichelement från Skara tegelbruk, och dels Bäcklyckegatan 6 från 1965 med mycket tidstypiskt sammanbyggt garage. Den här bebyggelsen kan vara känslig för tillbyggnader som innebär förlängningar av byggnadsvolymen med träfasader. Välj hellre en placering för

tillbyggnaden som visar att det är en tillbyggnad och låter övriga fasader behålla sin tegelkaraktär. En detalj bland flerbostadshusen är de fina balkongerna på Våktaregatan 3A-3D. På en i övrigt ganska ombyggd fasad är balkongerna ett särmärke att ta vara på inför nästa renovering.

Axel Demker

Planarkitekt, bebyggelseantikvarie

Läs mer

- Bebyggelseutvecklingen (s. 206-357) i: *Skara efter 1900* av Ulf Larsson (2011)
- *Företagandet i Skara har sökt egna vägar* (s. 100-175) i "Skara Efter 1900" av Elisabet Stålarb (2011)
- *Skara stads historia del I* (ssk. s. 163-174, 327-336), Skara historiekommitté/Hilding Johansson (red.) (1986)
- *Ett sekel med elektricitet och vatten i Skara 1898-1998* av Skara Energi/ Alf Pettersson (1998)
- *Bebyggelseinventering i Centrala Skara 1970-71* (Skaraborgs länsmuseum 1977)
- *Moderna Skara – en guide till efterkrigstidens bostadsbebyggelse* av Ulf Larsson och Lisa Molander (Västergötlands museum 2010)
- *Så byggdes villan – svensk villaarkitektur från 1890 till 2010* av Björk, Nordling, Reppen (2015)

Frälsningsarmén i Skara grundades i mitten av 1880-talet och uppförde sin byggnad på Jarlagatan 7 omkring år 1900. Tidigare höll de till i Skrämbo på Brobacka (Gälakvist). Bakom den eleganta tegelbyggnaden skymtar en putsad tillbyggnad från efterkrigstiden.

Kämpagatan 10 från 1923, sett från Gälakvist. Taket med valmade gavelspetsar, den grovputsade fasaden och de resliga fönstren ger intryck av en något äldre sekelskiftesarkitektur.

Vattentornet under vattencisternen domineras av grovt huggen röd och grå kalksten. Skalet omkring cisternen består av en decimetertunn betongcylinder med s.k. rabbitzputs armerad med ett fackverk av smäckra järnbalkar placerade i ett dekorativt mönster. Tornet, som mäter 52 meter, uppfördes 1898 efter ritningar av arkitekterna Hans Hedlund och Ernst Torulf. Det var huvudförsörjande för staden tills det nya tornet på Skarberg togs i bruk 1965. Gamla vattentornet byggnadsminnesförklarades 1995.

Detta är en skrift om den stadsdel du bor i.

Med skriften vill vi beskriva den karaktär stadsdelen har idag och hur den har uppstått. Den är också en hjälp när du funderar på att söka bygglov eller göra andra förändringar.

Vi har tusen års historia. Och tusen möjligheter framåt.

www.skara.se 0511-320 00